

הערות על הלכות עבודת יום הכיפורים*

א.

[מתקינין לו כהן גדול אחר תחתיו]

מוצאי היום הקדוש, תשכ"א

בלמודנו בליל הקדוש¹ ברמב"ם הלכות עבודת יום הכפורים, פרק א,² "מתקינין לו כהן גדול אחר, שאם יארע בו פיסול, יעבוד האחר תחתיו", כבמשנה ריש יומא, שאל ר' חיים ד"ר ליפשיטץ שליט"א³ למה צריך כהן אחר, הלא יש סגן, שיוכל לשמש תחתיו.

והנה לכאורה יש באמת פלוגתא בזה. בתוספתא, ריש יומא, הוצאת צוקרמנדל:⁴

למה מפרישין כהן אחר תחתיו, שאם יארע בו פסול ישמש תחתיו. ר' חנניא בן גמליאל אומר, לכך הסגן ממונה, שאם יארע בו פסול, ישמש תחתיו.

ובתוספתא בש"ס ווילנא⁵ חסר, ומובא שם בשינויי נוסחאות, "אור הגנוז":⁶ "ר' חנניא סגן הכהנים אומר, לכך היה סגן ממונה, כהן שנמצא בו פסול, ישמש תחתיו".

* מתוך הספר "קול ואור הישועה" (כת"ק) של מרן נזיר א-להים רבנו דוד כהן זיע"א העוסק בענייני הימים הנוראים. הדברים נערכו על ידי הרב הראל כהן והרב ידידיה הכהן, מכון נזר דוד בירושלים, וההערות נכתבו על ידם.

אנו מודים לבנו של מרן הרב הנזיר, הגאון הרב שאר ישוב כהן שליט"א, רבה הראשי של חיפה ונשיא מוסדות בית אריאל, על הזכות והרשות לפרסם את הדברים לראשונה.

1 מנהגו של הרב הנזיר בליל יום הכיפורים היה לעסוק בענייני דיומא, לאחר התפילה ואמירת שיר הייחוד עם קבוצת המתפללים במניין שבביתו ועם תלמידיו הקרובים.

2 הלכה ג.

3 דוצנט (מרצה בכיר) ר' חיים ליפשיץ, איש חינוך ואקדמיה דגול. ייסד את חוג הראי"ה בשנת ה'תש"א בתוך בית הרב. בין ספריו: **שבחי הראי"ה**, שהופיע ביום השנה הראשון לפטירתו.

4 **תוספתא עם תשלום תוספתא**, הוצאת הרב משה שמואל צוקרמנדל, ירושלים ה'תשל"ה, עמ' 180.

5 פ"א ה"ד.

ולפי ירושלמי, יומא פרק ג הלכה ח, "חמשה דברים היה הסגן משמש, וכו'", והאחרון, "לא היה כהן גדול מתמנה להיות כהן גדול עד שהוא נעשה סגן", הרי תמיד הסגן עולה לכהן גדול, וכן ביום הכפורים.⁷

וירושלמי זה מובא בתוספות ד"ה אמר להם הממונה,⁸ [דף] טו ע"ב, דבירושלמי חשיב ה' דברים שהסגן משמש, ומהם: "לא היה כהן גדול מתמנה עד שנעשה סגן".

והנה מפורש גם בבבלי, יומא לט ע"א, "דתניא ר' חנינא סגן הכהנים אומר, למה סגן מימינו, שאם אירע בו פסול בכהן גדול, נכנס סגן ומשמש תחתיו".⁹

- וכן סוטה מב ע"א, פרק משוח מלחמה: "אמר רבי חנינא סגן הכהנים, למה סגן ממונה, שאם אירע בו פסול בכהן גדול, נכנס ומשמש תחתיו".

- וכן נזיר מז ע"ב, "רבי חנינא בן אנטיגנוס אומר, למה תקנו סגן לכהן גדול, שאם אירע בו פסול, הרי נכנס ומשמש תחתיו".

- ורמב"ם, הלכות כלי המקדש, פרק ד הלכה טז: "ממנין כהן אחד יהיה לכהן גדול כמו המשנה למלך, והוא הנקרא סגן, והוא הנקרא ממונה, ויהיה לימין כהן גדול תמיד, וזה כבוד לו". וזה כפירוש רש"י,¹⁰ יומא טו ע"ב: "סגן ממונה", ולא כתוספות¹¹ [דף] טו ע"ב שם.

זו פלוגתא. והטעם, משום איבה, תמיד יביט כהן גדול על הסגן כמתחרה.

6 אות ב.

7 כן במאירי סנהדרין יט. ד"ה "כשנתמנה": "כשנתמנה כהן גדול, ממנין כהן אחר תחתיו להיות לו למשנה והוא הנקרא ממונה. וכל שאירע פסול בכהן גדול **ביום הכיפורים** הוא קם תחתיו". ובמהדורת ר' אברהם סופר, ירושלים ה'תשכ"ה, שם הערה ד: "רבינו פוסק כרבי חנינא סגן הכהנים יומא לט ע"א שהסגן משמש תחתיו ביום כיפורים, אבל ממשנה ראשונה דיומא דמתקינין כהן אחר תחתיו לא משמע כן, דהא הסגן היה תמיד כל השנה, וגם הרמב"ם הלכות כלי המקדש פ"ד ה"טז כתב שהסגן מחמת כבוד הוא. גם בהלכות עבודת יום כיפורים פ"א ה"ג כתב שמתקינין כהן גדול אחר ולא הזכיר שהוא הסגן ופסק כסתם מתניתין, ודברי רבינו צריכים ביאור".

8 כן העיר הרב הנזיר בגיליון הש"ס שלו ביומא דף טו ע"ב; נדפס ב**נזיר אחיו** ב' עמ' מט.

9 **בתורתן של ראשונים**, ירושלמי יומא פ"ג ה"ח מביא המקור בבבלי מדברי ר' חנינא בן גמליאל בתוספתא הוצאת צוקרמנדל, עיין שם.

10 ד"ה הממונה. וראה רש"י סנהדרין יט ע"א ד"ה שמע מינה, ורש"י ברכות יא ע"ב ד"ה אמר להם הממונה.

11 ד"ה אמר להם הממונה.

ב.

למוסר ההלכה

יומא יג ע"א, "ר' יהודה אומר אף אשה אחרת מתקינין לר'.

ובגמרא: "דמקדש לה", ושם: "דהדר מגרש לה". וכל השקלא וטריא, הזרה ומוזרה לדעת ולחך הנפש היפה, עד שנראה כחוכא וטלולא ח"ו, והוי ליה שקידשה על תנאי, כמו בתורת כהנים פרשת אחרי.¹²

ונראה, שבכל השקלא וטריא מתנוצץ ענין מוסרי גדול, והוא ביום הקדוש והנורא, יום שבתון המיוחד לפרישות, המביאה לידי קדושה,¹³ ו"ז' ימים קודם מפרישין כהן גדול", בפרישות, בהיסח הדעת מביתו, ובהתבודדות בחצרות ה' והיכל קדשו, הנה בה בשעה מתקינין - לר' יהודה - אשה אחרת, שלכאורה הוא בניגוד לפרישות, שנעשה לחתן בקירוב הדעת לבית ולאשה חדשה.

ולזה באה השקלא וטריא, ללבן ולברר הדבר, שיש כאן קדושין של פרישות, הן ולאן, קירוב וריחוק כאחד, שכמעט קשה לצייר, שתמצא נפש נקיה הראויה לכהן גדול, משיח ה', שתקבל עליה לכל התנאים האלה, מלאי יסורי הנפש ומכאובי הלב.

"דמקדש לה ודהדר מגרש לה", קדושין של פרישות, קידושין וגירושין כאחד, "דמגרש לה על תנאי, דאמר לה הרי זה גיטך על מנת שתמותי", "דאמר לה הרי זה גיטך על מנת שלא תמות חברתך", דבק הוא באשתו הראשונה, הבית האחד שלו, רק עם אשה השניה הוא קדושין של פרישות, ואומר לה, הרי זה גיטך על מנת שלא תמות חברתך, שרוצה הוא בחייה, "אלא דמגרש להו לתרוויהו".

ג.

יומא פרק א, פרחי כהונה מכין לפניו באצבע צרדה.¹⁴

12 פרק ח.

13 עבודה זרה כ ע"ב.

14 יומא יט ע"א.

רמב"ם, יום הכפורים, פרק א, הלכה ח: "פרחי לויה" ¹⁵ מכין לפניו באצבע צרדה", והוא תמוה.

ואם אינו טעות סופר, יש לומר, כי הרמב"ם אזיל לשיטת המאן דאמר בירושלמי, פרק א הלכה ז, "באצבע צרדה בפה", ¹⁶ ואם כן הוא כעין שיר, שמרגילים בו פרחי לויה, המשוררים.

ורבנו שליט"א אמר, ¹⁷ כי כנראה היתה לו לרמב"ם הגירסא במשנה: "פרחי לויה", והנה על פי הירושלמי הנזכר לעיל, מוסברים חילוקי הגרסאות.

ד.

ביומא, פרק א: ¹⁸ "שלשה קולם הולך מסוף העולם ועד סופו, ויש אומרים אף רידיא".

בלשון רומי, רַדְיוֹם מְקַל, מטה, ¹⁹ יש פותרים: רַדְיוֹ. ²⁰

15 וכן העיר הרב הנזיר בגיליון הש"ס שלו, נדפס **בנזיר אחיו** ב, עמ' נ, והוסיף שם: "וכן בפירוש המשניות לרמב"ם, הוצאת ר"ב טולידנו (ירחון) סיני [שנה יד, תש"י]", וכן במהדורת הרב קאפח, ירושלים ה'תשכ"ג, עמ' קנו.

16 **פני משה** ד"ה רב חונא: "היו נותנין האצבע צרדה על הפה כדי להוציא קול נעימה". **קרבן העדה** ד"ה בפה: "שמניח האצבע בפה ונשמע קולו למרחוק". וב**תורתן של ראשונים** שם: "בילקוט המכירי תהילים קכ"ז, א: 'אין מעסיקין אותו לא בנבל ולא בכנור אלא בפה, ומה היו אומרים? אם ה' לא יבנה!...' ולפי זה הגרסה במשנה פרחי לויה היא עיקרית", ועיין שם.

17 מרן הראי"ה קוק זצ"ל. ייתכן שנכתבו הדברים כסיכום לשיעור המשניות שהיה מלמד מרן הראי"ה קוק, ובו היה משתתף הרב הנזיר. על שינוי לשון העברת השיעור מפי הראי"ה מיידיש לעברית, ראה **נזיר אחיו** ג, עמ' א-ג; **שלשה באלול** - א פז, עמ' טו; **שבחי הראי"ה**, עמ' קעב-קעג.

18 דף כא.

19 ראה רש"י ד"ה ויש אומרים.

20 מילתא דבדיחותא.